

Ελευθερία και γλώσσα

Από τον ΒΑΣΙΛΗ ΓΚΟΥΡΓΙΩΝΝΗ

Κυκλοφόρησαν τα αφηγήματα του βορειοηπειρωτή συγγραφέα και γιατρού Θωμά Στεργιόπουλου, μαρτυρίες από τα σκληρά χρόνια της κομμουνιστικής Αλβανίας, όταν η αναφορά στην εθνική ταυτότητα και τη γλώσσα της ελληνικής μειονότητας οδηγούσε σε περιπέτειες. Κείμενα λιτά, συναισθηματικά φορτισμένα, για πρόσωπα που, σε συνθήκες άγριου ανταρτισμού, διεκδίκησαν στοχευωδή δικαιώματα.

Ο Θωμάς Στεργιόπουλος (συμπατριώτης μου), του οποίου την πνευματική δραστηριότητα έχω παρακολουθήσει από την εγκατάστασή του στην Ελλάδα, στο αρχές του 1990, έχει ασχοληθεί ακαμάτια και σθεδόν σιωπηλά, με τερατική αφοσίωση, με διηγήματα, ποιήματα, μεταφράσεις αλβανών συγγραφέων (όπως ο Ισμαήλ Καταρέ κ.ά.), με συλλογές δημοτικών τραγουδιών από την ελληνική μειονότητα στην Αλβανία, λαογραφικές μελέτες, ανθολογίες σπάνιων διηγημάτων ελληνών και αλβανών συγγραφέων. Όλα αυτά είναι μια προσφορά που κάποτε θα αξιολογηθεί και θα εκτιμηθεί δέοντως. Όμως το νέο του βιβλίο με αφηγήματα που αναφέρονται σε πραγματικά πρόσωπα της μειονότητας δεν πρέπει να περάσει έτσι. Δεν είναι τόσο σημαντικό να μάθουμε ποιο ήταν και τι έκαναν εκεί, επιτά χαρακτηρησιακά, υπαρκτό άνθρωποι, σύγχρονοι του συγγραφέα που έζησαν (και κάποιοι ακόμα ζουν) στη Βόρειο Ήπειρο, και μετά ξεριζωμένοι στην Ελλάδα ή αλλιώς, αλλά να τους δοίμε σαν καθαρούς και απλά, που απεικονίζουν με σαφώς σαρκική ακρίβεια τα πάθη της μειονότητας, χωρίς μεγαλοστομίες και εξορατισμούς του καλού και του κακού. Να δοίμε ποιοι και πώς κράτησαν τον ελληνισμό στην Βόρειο Ήπειρο – και με ποια όπλα.

Όταν διάβασα το βιβλίο, κατανόησα ότι μια φιλολογική απόπιση είναι εντελώς χωρίς νόημα, πιθανόν να είναι και ασβεία προς τα κείμενα αυτά. Αισθάνθηκα ότι ο Θωμάς Στεργιόπουλος μου έβαλε στα χέρια μερικά σημειώματα μελοδονάτων και εκτελεσμένων, και το δικό μου χρέος δεν είναι να κάνω λογοτεχνική κριτική αλλά να ενθμερώσω τους οικείους τους (τους Έλληνες της Ελλάδας, εν προκειμένω) για την τύχη των ανθρώπων αυτών, για τις τελευταίες σκέψεις τους και τις επιθυμίες τους. Κοινωνικό λοιπόν κάποια αποστάσιματα από αυτά τα αφηγήματα.

ΕΝΑΣ ΓΙΑΤΡΟΣ ΚΙ ΕΝΑΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ

Στο αφήγημα «Σπύρος Λίτος. Ένα πηγάδι στο δρόμο της γενιάς μου», παρακολουθούμε έναν επιφανή Έλληνα γιατρό του Πράνιν, τον Σπύρο Λίτο, σε ρόλο «δοσκόλου του Γένους». Προμηθεύει τα λιγοστά ελληνικά βιβλία του που διαθέτει, ως σημαντικό πρόσωπο της αλβανικής διανόησης και κοινωνίας, στα προικισμένα και πεινασμένα για ελληνική γλώσσα παιδιά της μειονότητας. Να, έφτασε η αναζήτηση ενός ελληνικού λογοτεχνικού βιβλίου να αποτελεί υπαρξιακή αγωνία, παράμοια με αυτήν που είχαν οι κρατούμενοι στο Άουσβιτς που αναζητούσαν ένα κομματάκι ψωμί!

Ο γιατρός είχε αναλάβει δύσκολο έργο: να μας προσφέρει εκείνο που όλοι λαχταρούσαμε, και είχε γίνει χμίμα στη ζωή μας. [...] Κάθε τόσο, αξιωματικοί της ασφάλειας έκαναν έφοδο στο «όπτιμα» σπία του τόπου μας, και γυρνούσαν κρατώντας στα χέρια ως τεμάρια ενούχης και προπαγάνδας τον Όμηρο, τον Παλαμά, τον Δροσίνη, τον Ξενοπόλιο, τον Παπαδιμάντη... Τα βιβλία πάλι που δεν τα έβρισκα ή ασφάλεια τα έκαναν οι ίδιοι οι Έλληνες για να μπορούν επιπέτως να κοιμούνται ήσυχοι, σε μια χώρα όπου στυγατοζονταν καθετί που θύμει Ελλάδα...

Από το αφήγημα «Ο Αναστάσιος Κουρεμένος επέστρεψε στη Δερόπολη» επισημάνω το παρακάτω απόσπασμα:

Ήταν τότε στα χρόνια του '70. Κι εγώ ερωτευμένος με το βιβλίο. Αφού αλώνατη την ελληνική μειονότητα κι έφτασα στο θλιβερό σπυρσίμα πικ ευκολότερα έβρισκα ουράνιο, παρά ελληνικό βιβλίο, πήρα την απόφαση να ορίσω μέσα μου και την τελευταία ανατίπη. Ανέβριχα τις σκάλες της Εθνικής Βιβλιοθήκης έχοντας στην

τόπιή μου την ταυτότητα του μέλους της «Εταιρείας Αλβανών Λογοτεχνών» και κατάφερα να προεσγήσω τα απαγορευμένα βιβλία. Ανάμεσα σε εκατοντάδες τόμους ήταν και λίγα ελληνικά, μέσα σε αυτά και τα πάντα του Κώστα Βάρναλη, του ομοιδούλη της μας ποιητή. Δεν πίστευα στα μάτια μου! Με ο Βάρναλη έχει πάλι το βραβείο Λένιν. Πώς γίνεται να είναι στους απαγορευμένους συγγραφείς;

Με κοίταξαν καχύποπτα, δε μου απάντησαν.

«Αν θέλεις να τα διαθέσεις, πρέπει να έξεις πως τα βιβλία αυτά δε βγαίνουν από τη πόρτα της Βιβλιοθήκης».

«Είμαι μέλος της εταιρείας Αλβανών Λογοτεχνών», τους είπα.

«Ε, τότε θα σου κάνουμε μια παραχώρηση. Θα σε αφήσουμε να τα διαθέσεις στο αναγνωστήριο».

Έπασα μια γωνιά στη μεγάλη αίθουσα, κι άρχισα να γράφω από σελίδα σε σελίδα. Να ξεφυλλάζω μ' ερωτική θέρημη τα βιβλία... Πέρασα ολόκληρη την πρώτη μέρα χαδώνοντας τα εξώφυλλα τους και τρέχοντας από σελίδα σε σελίδα. Μου ήταν αδύνατο να συγκεντρωθώ στο διάβασμα. Ανάμεσα στα μάτια μου και στις σελίδες αργοδούλας κάτι παρόζοντο που μόνον σε εμπόρευε καταστάσεις το 'χα νιώσει και δεν μ' άγγχε να προχωρήσω. Κι' όλο τα συμάζευα στην αγαλιά μου...

Λοιπόν σε κείμενα τέτοια συναισθηματικής φόρησης και απέρρητη εκφραστικής τελειότητας ποια θέση έχει η κριτική λογοτεχνική απόπιση; Είναι απατοδέοντα έργα τέχνης, αλλά δύστηλα πλάσματα με ματωμένη πρώτη ύλη.

Το βιβλίο περιέχει ιστορίες και βιογραφίες μιας ομάδας χαρακτηρησιακών τύπων ανθρώπων που συνεβλήσαν κάτω από το δικτατορικό καθεστώς, αλλά καθρόνομα και

Θωμάς Στεργιόπουλος, Άθρωποι. Αφηγήματα, Ροές, Αθήνα 2019, 160 σελ.

βλόστηρα όπως οι σκάες στα κάστρα. Καθρόνομα να φητρούσου, και πιο μεγάλο καθρόνομα να σνλίζεζεις τους καρπούς τους. Ο Θωμάς Στεργιόπουλος αγνόστηδες, ριθοκινδόνουσε, αλλά τους συνλέζε και μας τους προσφέρει. Ιστορίες ανθρώπων που ήθελαν να παραμείνουν Έλληνες και καταπέζονταν από άλλουγενες και ομογενές δικτατορικούς, να απαρνήθουν την ελληνική παιδεία, την καταγωγή και τις πατρογενές παραδόσεις προς χάρην του... σοσιαλισμού. Ανθρώποι απεινί, που έψαζαν να ετυμολογήσουν τα τοπωνύμια και τις λέξεις των γαϊαδών και έφταναν ως τη ρίζα του Ομήρου, έχοντας ένα αρχαίο λέξικό, που κάποιου ζέμενε πριν από τα χρόνια του σοσιαλισμού. Η γλώσσα ήταν η ασφαλεία τους και η παρηγοριά τους. Παραλέπιμα να αναγράψω ολόκληρο το βιβλίο, έχοντας την εντύπωση ότι κάποιου θα το αγορεύσει και θα το μεταλάβουν. Και αφού το μεταλάβουν, θα καταλάβουν (όπως και εγώ) ότι ελευθερία, παιδεία και πατρίδα δεν είναι κάτι το δεδομένο και όπως προέσιτα Φτάνομες κάποιες φορές, να τα αναζητούμε όπως μια κόρα ψωμιού σε ναυτικό στρατοπέδο.

Υπάρχουν γύρω μας... Βορειοηπειρωτές, «Αλβανοί» όπως τους λέμε, που χάλασαν τις ζωές τους για το δικό μας αυτονόητα αγαθά. Πρέπει να τους τιμήσει η, και κάτι περισσότερο, να τους κατανοήσω. Το βιβλίο αυτό είναι οδηγός προς τη σωστή κατεβήση της κατανήρητων «Αγίων Παθών» της μειονότητας μας στην Αλβανία, του αληθινού πατριωτισμού, μακριά από φανατισμούς και εθνικιστικές κορόνες.

Είναι φανερό ότι το βιβλίο αυτό δεν γράφτηκε από τον Θωμά Στεργιόπουλο, αλλά από την ελληνική μειονότητα δια... χερών του. Έγουμε τουλάχιστον χρέος να το διαθέσω, αφού η Ελλάδα, επί δεκάδες χρόνια, συμπεριφέρθηκε στην Βόρειο Ήπειρο όπως μια ανούχη μητέρα, που φτάνει σε σημείο να μην αναγνωρίζει τα παιδιά της ούτε θυμάται να... προφέρει το όνομά τους. ■